

שנינו, 'בן איש פלוני עד' — כשר. 'איש פלוני עד' — כשר. ומבואר בסוגיא שאם כתוב שם העד בלבד ללא 'עד' — פסול. [משא"כ ב'פלוני בן פלוני' כשר אף ללא תוספת 'עד'].
'בן פלוני' ללא תוספת 'עד' — התוס' נקטו בפשיטות שפסול, דלא כמשמעות פרש"י בגטין. מסופר על אנשים מפורסמים שהיו חותמים בצורות וסימנים מסוימים. רב היה מצייר דג. רבי חנינא — חרות דקל. רב חסדא — סמ"ך. רב הושעיא — עי"ן. רבה בר רב הונא — תורן של ספינה. ופרשו (בגטין לו.) שאף על פי שאמר רבן גמליאל, תקנה גדולה התקינו שיהיו מפרשים שמותיהם בגטין מפני תיקון העולם, חכמים אלו היו ידועים סימניהם לכל ע"י כתיב שאלות ותשובות ואגרות שלומות.

דפים קטב — קטג

ערה. א. עד כמה צריכות חתימות העדים להיות סמוכות לגוף השטר? ומה כותבים בשיטה אחרונה של השטר?
ב. שטר שחתומים עליו כמה עדים, חלקם קרובים או פסולים — מה דינו?

א. העדים חותמים בסמוך לכתב, ואם הרחיקו כדי שיטה אחת — כשר, שאין חשש שמא זייף והוסיף דברים מעצמו, כי אין למדים משיטה אחרונה [ולכך אין למדים, משום שלעתים מרחיק העד מן הכתב שורה אחת].

הרחיקו שתי שיטות — פסול, לפי שיכול לזייף ולהוסיף בו דברים לפני החתימה. ומשערים בכתב יד רגיל, ולא בכתב דק של סופר. יש אומרים שנפסל רק בשתי שיטות וארבע אורין, וי"א ב' שיטות וג' אורין. וי"א שיטה אחת וב' אורין.

(רמב"ן הביא מגאון שהלכה כדברי המחמיר — שיטה אחת ושני אורין, לפי שיד בעל השטר על התחונה. ואולם הרי"ף הרמב"ם הראב"ד והרא"ש פסקו ב' שיטין וג' אורין (וכ"ה בשו"ע מה, ט).

הרחקת שורה וחצי — אינה פוסלת.

א. פרשו התוס' ועוד ראשונים שהרחיק עוביה של שורה ומחצה, ולכך כשר, שאין לחוש שידחוק להוסיף שתי שורות בעובי שורה ומחצה. אבל שורה ומחצה באורך — פסול, שאם נסתיים הכתב באמצע שורה והשאירו מחציתה חלק ועוד שורה שלימה, הלא יכול להוסיף מה שירצה באותה מחצית שורה ריקה. ואם נסתיים השטר בסוף השורה והעדים השאירו חלק שורה ומחצה והתמו באמצע שיטה זה לצד זה, יש לחוש שיכתוב דברים בשורת העדים מימנם ויחתוך כל השאר, והרי יתקבל כאן שטר שהוא ועדיו בשורה אחת, שכשר. ואולם אם חתמו זה מתחתיו של זה — אין חשש שיעשה כן [שאינן זה שטר הבא עם עדיו בשורה אחת], הלכך השטר כשר (עתוס', רא"ש, רשב"א ור"ן).

יש מפרשים הגמרא כאופן זה האחרון, שהגיה חלק שיטה אחת שלימה ועוד למטה חצי שיטה (ראב"ד. ובעל העיטור הוסיף לפי"ו שאין למדים משיטה ומחצה שבסוף השטר).

ב. השאיר שתי שורות חלק, אפילו העדים מעידים שלא זייף כלום — השטר פסול, לפי שלא נעשה כתיקון חכמים, ומפיהם של העדים אתה דן ולא על פי השטר (עפ"י רשב"ם ורמב"ן).

ג. כתב רשב"ם שאם מסיים השטר ב'שריר וקיים' — אין לפסול בהרחקת העדים כלל. וגם למדים משיטה אחרונה באופן זה. והתוס' והרא"ש בארו, דוקא עתה שנהגים לכתוב בכל השטרות בסופם 'שריר וקיים' [ואם לא כתב — ייפסל]. ולכך נהגו עתה לקיים המחיקות והתליות בסוף השטר. וכן בגט כותבים 'ודין די יהוי ליכי מנאי' בשיטה אחרונה [מפני

שכותבים בו 'כדת משה וישראל' בסופו, שהוא כדין 'שריר וקיים' בשטרי ממון]. ויש חולקים (עתוס' רמב"ן ר"ן ורשב"א. ובהגהות אשר"י כתב שלא נהגו לעשות כן בגט, וגם לא לקיים מחיקות בגט כלל. אבל בדיעבד כשר. והרמב"ן צדד בישוב המנהג שאמנם הרחקת העדים פוסלת לעולם [מאחר ויכול להוסיף דברים לאחר 'שריר וקיים'], אבל אם לא נכתב 'שריר וקיים' לפני השורה האחרונה וגם אין שם מחק — יכולים ללמוד משיטה אחרונה אם יש 'שריר וקיים' בשיטה אחרונה).

ד. כאשר יש גליון חלק מימין למקום החתימות, אין לעדים לחתום זה אחר זה בשורה אחת, ואם חתמו כן יש אומרים לפסול השטר, שהרי יכול בעל השטר לחתוך את השטר ולכתוב שורה אחת מימין העדים והרי שטר הבא הוא ועדיו בשורה אחת כשר. הלכך צריכים לחתום זה תחת זה [וגם בזה פסול לדעת האומר שני עדים בשני שטרות מצטרפים. רא"ש] [עפ"י תוס', רא"ש ורשב"א].

ה. כתב הרשב"א: נכון להנהיג לכתוב שיטה אחרונה עד חציה, והעדים יחתמו זה לצד זה בהמשך אותה שיטה, שבוה אין לחוש שמא זייף והוסיף דברים, שהרי אין העדים חותמים זה לצד זה בחצי אחרון של שורה ריקה. והרי משמע בגמרא שאין חוששים לעדים שעשו שלא כדין.

והרמ"ה כתב שגם באופן זה אין למדים משורה אחרונה, כלומר מהחצי שמימין לעדים ועוד שורה שלימה שלמעלה.

כיון שאין למדים משיטה אחרונה, לכך הצריכו לחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה, ולא לכתוב שם דבר שהוא מעכב בשטר.

א. לא חזר מענינו של שטר — לדברי התוס' השטר כולו פסול, אפילו השאיר שורה ריוח בין הכתב לחתימות, שנראה שאין כאן זיוף — מפני שכתב באופן המאפשר זיוף ולא עשה כתיקון חכמים.

ויש אומרים שלא נפסלה אלא שיטה זו. ויש מכשירים אפילו שורה אחרונה אם השאיר שורה ריוח (ע' בראשונים; חו"מ מד, א).

ב. כתבו בתוס' ועוד פוסקים: דבר שהוא לחובתו — למדים משורה אחרונה. ומהרש"א דייק מרשב"ם שאין למדין כלל.

מבואר בגמרא שגם אם טייט (= טשטש, העביר קוים ונקודות וכד'. וי"מ שְׁמַל בדין) את הרווח שבין השטר לעדים — פסול.

יש מי שכתב להכשיר בטיט כזה שאם היה כתוב באותו מקום דבר מה, היה ניכר (עש"ך מו סקפ"ח. ואולם בתוס' ורשב"ם וש"ר אין משמע כן).

ב. היו ארבעה וחמשה עדים חתומים על השטר, ונמצא אחד מהם קרוב או פסול — תתקיים עדות בשאר. וכדברי חזקיה שאמר מילא את החלק שבין הכתב לחתימות, בחתימות עדים קרובים — כשר.

א. רב יהודאי גאון פסק להכשיר רק אם הקרובים חתומים בהתחלה, אבל שתי החתימות התחתונות צריכות להיות של עדים כשרים — כי בהם מתקיים השטר. וכן חזר והורה רבנו תם (מובא בתוס' וברא"ש).

והרמב"ן חולק (עפ"י ר"ח) וסובר שכל שכן כשחתמו הפסולים למטה — כשר, שלא נתכוונו

להעיד אלא לכבוד ולפרסום הדבר. [ובאופן זה יתקיים השטר בשנים הראשונים]. וכן דעת הרמ"ה. ואולם אם חתמו לסירוגין, עד כשר ועד פסול ושוב עד כשר — פסול (ראשונים בשם גאון).

וכתב הרמ"ה שאם ידוע לנו שהקרובים הקדימו לחתום, אפילו בסוף השטר — פסול, כיון שהעדים החותמים מאוחר אינם אלא טפלים לראשונים, והרי עיקר העדות בפסול. וכן אם חתמו במעמד אחד, הרי נצטרפו זה עם זה להעיד ועדות כולם בטלה.

ב. נחלקו תנאים במקום אחר, האם גם בנמצאו עדים פסולים מכשירים בשאר, או דוקא קרובים [שכשרים להעיד במקום אחר]. ור"י ועוד ראשונים פוסקים שאין חילוק בדבר.

ג. כתב הרא"ש: היה רווח הפוסל את השטר, אין כשר במילוי חתימות אלא אם חתמו באותו יום, אבל מילאו ביום אחר — הריזה שטר מוקדם ופסול, שהלא בתאריך הכתוב בשטר עדיין לא היה לו תוקף.

וכתב רבנו יונה: אין כשר אלא אם מילאהו הלווה או המוכר או שמילא המלוה בציוויו, אבל אם הגיע ליד המלוה או הלוקח ומילאהו שלא על פי המתחייב — פסול. ואין נראה כן דעת הראב"ד ועוד, אלא כל שלא הגיע ליד בית דין, יש לו תקנה במילוי חתימות (ערא"ש ורשב"א).

דף קסג

רעו. מה דין השטרות דלהלן?

א. שטר שיש בו ריוח שורה או יותר בין חתימות העדים לאישור הדיינים.

ב. שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת.

ג. שטר הבא הוא בשיטה אחת ועדיו בשיטה אחרת.

א. רב הכשיר שטר שיש בו ריוח מרובה בין חתימות העדים לאישור הדיינים. ופרשו דבריו כגון שטייט (שם) ומלא את הריוח, אבל בלאו הכי חוששים שמא יזייף ויכתוב דברים וחתימות באותו ריוח. התוס' פרשו שהטיוט אינו אלא נקודות או קוים וכד', באופן שניכר שלא היה כתוב שם דברים אחרים ונמחקו, אבל אם מילא דיו, יש לחוש שמא היה כתוב שם שטר ומחקו עם העדים שבו וכתב למעלה דברים אחרים. ויש חולקים.

ורבי יוחנן אמר: אפילו ריוח שיטה אחת בין החתימות לאישור הדיינים — פסול, כי יש לחוש שמא יחתוך השטר ויכתוב בשורה הריקה ככל שבלבו וגם יזייף שתי חתימות באותה שורה. והרי אישור הדיינים מקיים את הזיוף.

א. הלכה כרבי יוחנן.

אין פסול לריו"ח אלא הקיום לבדו (חז"מ מו, לא).

נראה שאם מפורש בקיום שהעדים חתמו זה תחת זה — כשר, שכבר אין לחוש לשטר הבא בשיטה אחת עם עדיו (מבי"ט, מובא בש"ך שם).

ב. לפי תירוץ אחד בתוס', וכן נקטו כמה פוסקים, פסל רבי יוחנן אפילו טייט אותה שורה [כי שמא ב"ד לא חתמו אלא על הטיוט]. ולפי תירוץ אחר לא פסל רבי יוחנן אלא ללא טיוט [ויתכן שרב הכשיר בריוח שיטה אחת, כי באופן זה אין מקיימים אותו עפ"י האשרתא אלא מהעדים שבו. או אפשר שגם רב מודה לרבי יוחנן ואין ביניהם מחלוקת].